

کتاب‌شناسی تقریب

سلمان حبیبی*

مقدمه

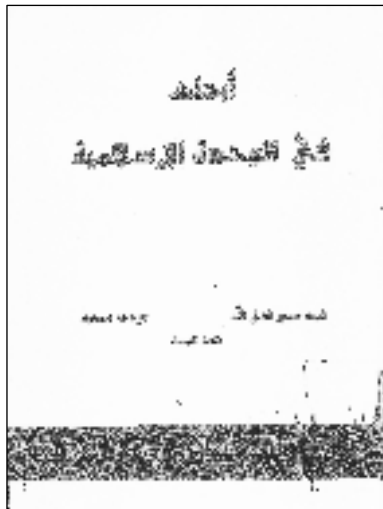
وحدت اجتماعی و پرهیز از تفرقه‌های سیاسی- مذهبی از دستورهای اکید قرآن کریم و پیشوایان دینی ما است. دستور اعتصام به ریسمان الاهی «واعتصموا بحبل الله جميعاً و لا تفرقوا...»، برادری مؤمنان با یکدیگر «انما المؤمنون اخوة...» و مشترک بودن اعتقادات دینی مسلمانان و یکی بودن کتاب آسمانی و قبله‌گاه آنان همگی از وحدت حقیقی بین مسلمانان حکایت دارد؛ چنان‌که پیامبر اکرم (ص) هنگام هجرت به مدینه و در زمانی که مسلمانان متشکل از دو گروه مهاجر و انصار بودند و طبعاً زمینه اختلاف بین آنان فراهم بود، میان آنان عقد اخوت بست و بدین وسیله با ایجاد پیوند برادری زمینه هرگونه اختلاف و دودستگی را از بین برد. در یکصد سال اخیر مصلحان دلسوزی پرچم وحدت را برافراشته‌اند و به سهم خود قدم‌هایی در جهت تحقق آن برداشته‌اند؛ سیدجمال‌الدین اسدآبادی، میرزا محمدحسن شیرازی، شیخ محمدحسین کاشف‌الغطا، سید عبدالحسین شرف‌الدین، سید محمدحسین بروجردی، شیخ عبدالمجید سلیم و شیخ محمود شلتوت، و همچنین امام خمینی و مقام معظم رهبری از جمله نمایان وحدت شیعه و سنی‌اند که قدم‌های مثبتی در این عرصه برداشته‌اند. در کنار این عالمان

* پژوهشگر حوزه علوم انسانی.

طراز اول، اندیشمندان و پژوهشگران بسیاری نیز در این موضوع کتاب‌ها و مقالات بسیار ارزشمندی تدوین نموده‌اند. نوشته حاضر به منظور استفاده علاقه‌مندان به این مباحث، به معرفی گزیده‌ای از مهم‌ترین این آثار پرداخته است.

ابحاث فی الوحدة الاسلامیه

محمدحسین فضل‌الله و دیگران، دمشق: مرکز العلم و الإسلام، چاپ اول، ۱۹۹۷م، ۱۲۳ صفحه، رقعی.



این کتاب دربردارنده مقالات و مباحثی درباره وحدت اسلامی است؛ مانند عوامل و زمینه‌های سنتی اختلاف میان مسلمانان و مسئله دعوت به وحدت اسلامی. نویسندگان این اثر در سه مقاله جداگانه، مسلمانان را به وحدت واقعی دعوت کرده و بین وحدت آرمانی و خیالی با وحدت حقیقی تفاوت گذاشته‌اند. آنان پس از ارائه تحلیل مختصری از اوضاع جهان بعد از جنگ

جهانی اول و روابط رایج امروزی در جهان، بر این نکته تأکید می‌کنند که امروزه انتظار وحدت از مسلمانان بیشتر از گذشته است. نویسندگان بر آن هستند که وحدت موقتی و بر اساس برانگیختن عاطفه‌ها نوعی هم‌پیمانی است نه وحدت و اگر دعوت به وحدت بر اساس واقع‌نگری و شناخت موقعیت جهان اسلام باشد، طبیعت اختلاف‌ها و کشمکش‌ها به‌خوبی تشخیص داده شود و از افکار جدید استقبال شود، آرمان وحدت بهتر تحقق می‌یابد.

استراتژی تقریب مذاهب اسلامی (مجموعه مقالات هجدهمین کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی)

محمدحسن تبرائیان (تهیه و تنظیم)، تهران: مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، معاونت فرهنگی، چاپ اول، ۱۳۸۴، ۴۹۶ صفحه، وزیری.



این مجموعه شامل منتخب مقالات کنفرانس وحدت در اردیبهشت ماه ۱۳۸۴ است. کتاب به هفت فصل تقسیم شده که عناوین موضوعات و مقالات و نیز اسامی نویسندگان هر بخش عبارت‌اند از:

فصل اول: مباحث مقدماتی، مفهوم تقریب و اهداف آن (تساهل و تعامل، عناصر بنیادین عینیت‌یافتن تقریب/ عبدالعلی محمدی؛ استراتژی تقریب/ محمدرضا رضوان‌طلب).
فصل دوم: مبانی تقریب (تقریب مذاهب اسلامی در پرتو کتاب و سنت و ... / محمد واعظزاده

خراسانی؛ اجتهاد فقهی و تأثیر آن در تقریب مذاهب اسلامی / عبدالستار ابراهیم الهیتی؛ گفتمان اجماع و تقریب مذاهب اسلامی / خالد زهری؛ بررسی مبانی تقریب مذاهب و استراتژی دستیابی به آن / مهدی مطهرنیا؛ بیان معیارهای مسلمان‌بودن و مرز کفر... / سید محمد مهدی افضل). فصل سوم: رسالت مجمع تقریب و چشم‌انداز آن (ایده‌هایی درباره استراتژی پیشنهادی تقریب / محمدعلی تسخیری؛ رسالت مجمع تقریب و چشم‌انداز آن / محمدعلی آذرشب). فصل چهارم: زمینه‌های تقریب (از سرگیری جنبش تمدن و تقریب / محمدعلی آذرشب؛ طرح تقریب و مشکلات آگاهی دینی / حیدر کامل حب‌الله؛ محورهای استراتژی تقریب / محمدمهدی تسخیری؛ جهان اسلام و استعمار فرانو / جواد منصوری؛ زمینه ایجاد وحدت اسلامی از طریق... / محمد منصورنژاد؛ سیاست و حکومت از دیدگاه ابوحنیفه / سید احمدرضا خضری). فصل پنجم: مبانی، ارزش‌ها و سیاست‌های تقریب (سخن قرآن پیرامون گفت‌وگوی اندیشه و اندیشه گفت‌وگو / احمد مبلغی؛ تکفیر در ترازوی قرآن و سنت / تاج‌الدین هلالی؛ جایگاه گفت‌وگو در استراتژی تقریب مذاهب اسلامی / محمدرضا دهشیری؛ استراتژی موضع‌گیری یکسان امت اسلامی در رویارویی با... / مهدی مینایی). فصل ششم: راهکارهای تقریب (مهندسی استراتژی تقریب؛ زمینه‌سازی برای ایجاد اتحادیه کشورهای اسلامی / اصغر افتخاری؛ کارکردگرایی و هم‌گرایی جهان اسلام با گام

عملی... / محمدرضا مجیدی؛ استراتژی و عوامل تقریب مذاهب اسلامی / محمدآصف محسنی). فصل هفتم: بررسی روند تقریب در مناطق مختلف جهان (روند تقریب مذاهب اسلامی در سرزمین شام / وهبة مصطفى الزحیلی؛ ایران و مصر در راه تقریب / سید هادی خسروشاهی).

یادآور می‌شود که در ابتدای کتاب، متن سخنرانی رهبر معظم انقلاب، آیت‌الله خامنه‌ای، در دیدار با میهمانان هجدهمین کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی و نیز متن کامل سخنرانی آیت‌الله هاشمی رفسنجانی در این کنفرانس، آورده شده است.

استراتژی وحدت در اندیشه سیاسی اسلام (جلد ۱ - ۲)



سید احمد موثقی، قم: دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۰ و ۱۳۷۱، ۳۷۶ + ۶۸ صفحه، وزیری.

وحدت اسلامی، از مهم‌ترین ایده‌ها و آرمان‌هایی است که مسلمانان جهان از صدر اسلام تاکنون، بر مبنای تعالیم عالیه اسلامی و دیانت حقّه توحیدی، پیگیر آن بوده و در مقابله با دشمنان اسلام و مسلمین، به‌عنوان یک نظریه یا یک راهبرد، در ابعاد و اشکال مختلف، متناسب با مقتضیات زمان، آن را ارائه نموده‌اند. کتاب حاضر که در دو جلد منتشر شده، پژوهشی است پیرامون وحدت مسلمانان در

جهان اسلام و ارزیابی جریان وحدت و منادیان آن در جامعه اسلامی.

جلد نخست در سه فصل تنظیم شده است. نویسنده در فصل اول و دوم، ابتدا به مسئله وحدت و تفرقه در منابع اصیل و اوّلیه اسلامی و سپس زمینه و سابقه تاریخی وحدت و تفرقه در جهان اسلام می‌پردازد. در این بررسی توجه ویژه‌ای به دو قرن سیزدهم هجری / نوزدهم میلادی و نیز چهاردهم هجری / بیستم میلادی داشته و مسئله وحدت را بر اساس تحولات درونی جهان اسلام و روابط غرب با مسلمانان، از

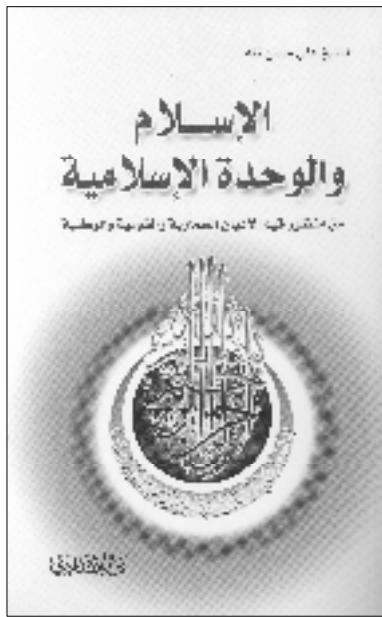
نظر سیاسی، دیپلماتیک، فکری- فرهنگی و اقتصادی- اجتماعی بررسی کرده است. این بررسی بیشتر با عنایت به دوره امپراتوری عثمانی و به‌خصوص دوران سلطنت سلطان عبدالحمید دوم و سیاست پان‌اسلامی او صورت گرفته است. در فصل سوم اندیشه و عملکرد سید جمال‌الدین اسدآبادی به‌عنوان اولین و برجسته‌ترین مصلح و متفکر دینی- سیاسی‌ای که در خصوص وحدت و یکپارچگی جهان اسلام تلاش نموده، طرح و بررسی شده است.

جلد دوم از دو فصل تشکیل شده است. فصل اول، از فعالیت‌های وحدت‌جویانه در مصر و سوریه و حجاز بحث می‌کند. این فصل کوشش‌های محمد عبده، عبدالرحمن کواکبی، سید محمد رشیدرضا و امثال آنان را توضیح می‌دهد و اهداف دارالتقریب (مانند ایجاد حسن تفاهم در بین پیروان مذاهب) را بررسی می‌کند. در این فصل همچنین از ارزش وحدت و نقش آن در حفظ عزت مسلمین سخن به میان آمده، ریشه‌ها و عوامل تفرقه مطرح گشته و راه‌حلی برای تقویت وحدت بیان شده است. فصل دوم به بیان فعالیت‌های علما و مراجع بزرگی که در عراق و لبنان می‌زیسته و نقش مؤثری در حفظ وحدت مسلمین داشته‌اند اختصاص یافته است. در این فصل کوشش‌های بی‌دریغ مرحوم سید شرف‌الدین بررسی شده و فشرده‌ای از اهداف او از نوشتن کتاب‌های *فصول المهمه، المراجعات، النص و الاجتهاد* بیان شده است. همچنین کوشش‌های فداکارانه شخصیت‌های برجسته‌ای چون علامه سید محسن امین، میرزا محمدحسن شیرازی و آیت‌الله کاشف‌الغطا بررسی شده است. تبیین و بررسی کوشش‌های مرحوم شیخ عبدالکریم زنجانی، آیت‌الله محمدتقی حکیم و آیت‌الله سید محمدباقر صدر پایان‌بخش کتاب است.

یادآور می‌شود در ابتدای جلد نخست، مقدمه با ارزشی از مرحوم استاد محمدتقی جعفری به چاپ رسیده است که شامل این عناوین است: امت واحده اسلامی، تعریف معنای کلی دین، ریشه امت اسلامی، مبنای وحدت اسلامی، وحدت امت اسلامی و طرق وصول به آن.

الاسلام و الوحدة الإسلامية

علی حسن طه، بیروت: انتشارات دارالهادی، چاپ اول، ۲۰۰۹م، ۱۷۵ صفحه، رقعی.



نویسنده ابعاد مختلف وحدت بین مذاهب اسلامی و ادیان آسمانی را با در نظر گرفتن مشترکات دینی مورد تأکید قرار داده و رسیدن به یک وحدت جهانی بین اسلام و مسیحیت، اسلام و یهودیت (غیر صهیونیستی) و اسلام با سایر ادیان توحیدی را تجزیه و تحلیل کرده و وحدتی اسلامی به دور از قومیت عربی و راهکارهای ایجاد چنین وحدتی را مورد بحث قرار داده است. وی دین اسلام را دین وحدت بین همه ادیان و اندیشه‌ها می‌داند و تلاش می‌کند تا با توجه به اندیشه گفت‌وگوی تمدن‌ها و تقریب بین مذاهب اسلامی، تصویری از دنیای واحد اسلامی و دنیای واحد انسانی به دور از

هر گونه تفکر دینی، مذهبی، قومی، قبیله‌ای، زبانی و... ارائه دهد. از این رو نویسنده نخست به ارزش و جایگاه هر یک از ادیان آسمانی و اندیشه‌های توحیدی موجود در این ادیان اشاره کرده و سپس ارزش‌های تمدنی هر یک از این ادیان را گوشزد نموده است. وی وحدت بین اسلام و مسیحیت و بین اسلام و یهودیت به دور از تفکرات صهیونیستی و نژادپرستی را امکان‌پذیر دانسته و معتقد است که دیگر ادیان توحیدی همواره نزد دین اسلام دارای ارزش و پایگاه تمدنی بوده و دین اسلام هیچ‌گاه به این ادیان به دید حقارت نگاه نکرده است بلکه خود را ادامه‌دهنده راه آنها، متناسب با زمان و مکان خاص مربوط به خود، دانسته و پیامبران الهی گذشته و تعالیم دینی و انسانی آنان را تأیید نموده است. وی مسئله قومیت و عربیت را از آفات مهم رسیدن به وحدت اسلامی می‌خواند و تلاش می‌کند راهکارهایی برای ایجاد وحدت بین مسلمانان به دور از تعصب ملی، مذهبی، قومی و نژادی ارائه نماید. در همین جهت، وی ابتدا به بررسی معنای وحدت و ماهیت آن از لحاظ لغوی و اصطلاحی می‌پردازد. او وحدت اسلامی را بر طبق آموزه‌های قرآن و سنت، امری ضروری می‌داند و به همین دلیل، اوضاع سیاسی و اجتماعی و فرهنگی جهان اسلام را که فاقد انسجام و وحدت حقیقی است

نگران‌کننده توصیف می‌کند. وی از منظر قرآنی، روایی و عقلانی نیز به ضرورت وحدت بین مسلمانان جهان اشاره کرده و وحدت بین مسلمین را وحدت بین انسانیت و ایمان خوانده و ملاک برتری یک فرد یا یک قوم بر فرد یا قوم دیگر را تنها در رعایت تقوای فردی و اجتماعی دانسته و فخرفروشی و تعصبات قومی و قبیله‌ای را محصول جاهلیت و گمراهی مسلمانان شمرده است. وی تمامی نقاط آسیب‌پذیر جوامع اسلامی را ناشی از اختلاف مذهبی، فقهی، اعتقادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی آنان دانسته و روایاتی نبوی و آیاتی از قرآن کریم را در این زمینه نقل و شرح و تفسیر نموده است.

امامان شیعه و وحدت اسلامی

علی آقانوری، قم: انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب، چاپ اول، ۱۳۸۷، ۳۸۸ صفحه، رقعی.

در این نوشتار تلاش شده است تا میزان اهتمام پیشوایان شیعه به همدلی و وحدت مبنایی مسلمانان و همچنین راهکارهای تحقق این همدلی و موانع و آسیب‌هایی که این آرمان اسلامی را تهدید می‌نماید نشان داده شود. نویسنده تلاش کرده است تا امر مهم وحدت اسلامی و تقریب مذهبی را بر مبنای دینی و سیره و سخن اهل بیت(ع) استوار سازد. کتاب در هفت فصل سامان یافته است: فصل اول: کلیات. در این فصل، مؤلف به تعریف و توضیح



کلیات مهم برای ورود به بحث از قبیل مراد از وحدت اسلامی، قرآن و وحدت اسلامی، پیامبر و وحدت اسلامی، موانع و مشکلات امامان در عصر حضور، و اقسام مخالفان در عصر حضور اهل بیت(ع) پرداخته است. فصل دوم: ضرورت و جایگاه وحدت سیاسی اجتماعی در سیره و سخنان ائمه. در این فصل، وحدت اجتماعی مسلمانان و دوری از تفرقه و تنازع سیاسی اجتماعی نزد اهل بیت(ع) به مثابه یک هدف

و در اولویت نخست تبیین گردیده است. نوع نگاه و سیره عملی اهل بیت به‌ویژه امام علی(ع) در برخورد با خلفای نخستین و نیز میزان اهتمام آن بزرگان به وحدت سیاسی، اجتماعی از جمله مباحثی است که در این فصل روشن شده است. فصل سوم: مبانی نظری و محورهای وحدت از نگاه امامان. امر مهم اتحاد مسلمانان با صرف صدور دستور و بدون ملاحظه مبانی و اصول مشترک و ارائه چارچوب و محورهای مورد قبول همگان به هیچ‌وجه میسر نخواهد شد؛ بنابراین امامان شیعه، مبانی، شرایط و اصول مشخصی را ارائه کرده‌اند که توجه به آنها می‌تواند بهترین پایه وحدت‌طلبی، رسیدن به اتحاد یا کاهش اختلافات باشد. به رسمیت شناختن اختلاف و اجتهاد، محوریت قرآن، سیره و سخن پیامبر(ص)، اصول مشترک دینی و مرجعیت مذهبی اهل بیت از جمله محورهای مشترکی است که نویسندگان در این فصل درصدد است تا روشن سازد که اختلافات کلامی و فقهی مسلمانان اگر در چارچوب مشترک باشد پذیرفتنی است و از نگاه امامان پذیرش و عدم پذیرش برخی از فروع اجتهادی در فقه و کلام مرز بین کفر و ایمان نیست. فصل چهارم: راهکارهای تحکیم وحدت از دیدگاه امامان شیعه. این فصل شامل مجموعه سخنان و اصول عملی اهل بیت(ع) در مورد راه‌های رسیدن به وحدت اجتماعی و مذهبی است؛ مانند حضور در جمعه و جماعات، تأکید بر اخوت دینی و روابط اجتماعی و عاطفی به همراه مدارا، ملاحظه عواطف دینی، و پرهیز از خشونت و ناسزاگویی. این فصل در پی تأکید بر این نکته است که امامان شیعه مخالفانی را که اصول مشترک دینی را پذیرفته بودند از امت اسلامی و جرگه مؤمنان خارج نمی‌دانستند و برای آنان تمامی حقوق شهروندی یک مسلمان مؤمن را پذیرفته بودند. فصل پنجم: آثار و لوازم فکری پذیرش اختلاف. در این فصل به برخی از لوازم پذیرش اختلاف اشاره شده است؛ مانند ترک مخاصمه، رازداری، و پرهیز از تکفیر. از نگاه نویسندگان تکفیرهای مذهبی از مهم‌ترین معضلاتی بوده که جامعه اسلامی دچار آن شده است. توجه به لوازم پذیرش اجتهاد و اختلاف‌های اجتهادی می‌تواند تأثیر بسیاری در رفع تنازعات دینی و اجتماعی و ایجاد وحدت مبنایی داشته باشد. فصل ششم: منکران امامت و ولایت، در آیین احادیث. اختلاف مبانی مذهبی و کلامی یکی از مهم‌ترین عوامل تنازع صاحب‌نظران تقریب و مخالفان آن است. مخالفان بیشتر

مبانی فکری خود را با استناد به برخی از روایات و تمسک به ظاهر آنها سامان داده‌اند و با این روش می‌کوشند دلسوزان وحدت اسلامی را خلع سلاح کنند. آیا همه این روایات صحیح است و بر فرض صحت سندی، دلالت روشنی بر مقصود و برداشت مخالفان دارد؟ نویسنده در این فصل به بررسی مضمون کلی برخی از این روایات می‌پردازد. فصل هفتم به بررسی سندی و دلالتی و پیامدهای کلامی و تاریخی حدیث افتراق امت اختصاص دارد. نویسنده با توجه به ملاحظاتی که نسبت به این حدیث دارد معتقد است هیچ یک از گروه‌های اسلامی نمی‌توانند با توجه به ظاهر این حدیث خود را اهل نجات بدانند و دیگران را اهل هلاکت. در بخش پایانی نیز مطالبی دربارهٔ مصداق گروه ناجیه (راه‌یافته، یا اهل بهشت و رستگار) و نیز پیوست‌هایی که دربرگیرندهٔ نامه‌ها و بیانیه‌هایی در نکوهش افراط در تکفیر و نیز رفتارهای تفرقه‌افکنانه و پیامدهای زیان‌بار سب و لعن هستند، ذکر شده است.

امام علی (ع) و هم‌گرایی اسلامی در عصر خلافت

علی اکبر احمدپور، قم: مؤسسه بوستان کتاب، چاپ اول، ۱۳۸۶، ۳۰۸ صفحه، وزیری.

یکی از خصوصیات امام علی (ع)، توجه ویژه به «وحدت و هم‌گرایی» است. وی که پس از رسول خدا (ص) با اختلافات و درگیری‌های فراوانی روبه‌رو شد و فتنه‌هایی پی‌درپی به سویش سرازیر گشت با هوشمندی و درایت، به ریسمان «وحدت» چنگ زد و برای زنده‌ماندن دین خدا و رشد و گسترش معارف اسلامی، مسیر هم‌گرایی را در پیش گرفت. رفتارهای او در این مورد برای همه کسانی که به سیاست از منظر آموزه‌های دینی می‌نگرند، بسیار درس‌آموز و پرنکته است.



نویسندهٔ این کتاب تلاش کرده است تا جنبه‌های مختلف این هم‌گرایی را

ژرف‌کاوی کند و به پرسش‌های مطرح‌شده در این بخش تا حدودی پاسخ گوید. از آنجا که ریشه اختلافات پس از رسول خدا (ص) مسئله حکومت و رهبری بود، موضع‌گیری‌ها و اقدامات امام علی (ع) در این مسئله سرنوشت‌ساز، می‌تواند در مسائل اختلافی و جنجال‌برانگیز راه‌گشا و آموزنده باشد و پایه‌ای استوار در مسائل فی‌مابین تلقی گردد؛ به‌ویژه آنکه آن حضرت خود را در این موضوع دارای حق می‌دانست و امتیازهای خویش را در سنجش با دیگران به مراتب برجسته‌تر و نمایان‌تر می‌دید.

این اثر در شش فصل، هم‌گرایی در سیره و گفتار امام علی (ع) را بررسی می‌کند که مهم‌ترین عناوین آن عبارت‌اند از: مفهوم هم‌گرایی، وحدت و هم‌گرایی در اصطلاح حکیمان، متکلمان و عارفان، گونه‌های هم‌گرایی و پایدارترین آن، هم‌گرایی در قرآن، سنت و هم‌گرایی، هم‌گرایی از نظر عقل، هم‌گرایی در نگاه فطرت، ضرورت هم‌گرایی، پیشینه هم‌گرایی، زمینه‌های هم‌گرایی، موانع هم‌گرایی، محور هم‌گرایی، هم‌گرایی در گفتار امام، سقیفه آغازی بر واگرایی‌ها، بیعت و هم‌گرایی، عرصه‌های هم‌گرایی (حضور در جبهه و جماعات، احترام به عواطف مردم، سکوت و نرمش در موضع‌گیری‌ها، سفارش به هم‌سوئی، پرهیز از طرح مسائل اختلاف‌برانگیز و...)، امام علی (ع) مدارا و محور هم‌گرایی دینی، پذیرش عضویت در شورا، گامی دیگر در هم‌گرایی اسلامی، و...



بازخوانی تکفیر و تکفیر‌گرایی در بین مسلمانان

علی‌اکبر نیکزاد تهرانی، قم: نوای قلم، چاپ اول، ۱۳۸۸، ۷۳ صفحه، پالتویی.

در این پژوهش دو رویکرد مهم فکری و مذهبی در جهان اسلام یعنی رویکرد وحدت و اخوت اسلامی و رویکرد تکفیر و تکفیر‌گرایی مطرح شده است. رویکرد اول مورد ستایش و رویکرد دوم مورد نقد و ارزیابی قرار گرفته است. نویسنده سعی دارد با استفاده از آموزه‌های قرآن، سنت و سیره پیامبر اکرم و معصومان (ع) نشان دهد که پدیده تکفیر و تکفیر‌گرایی با روح

اسلام و آموزه‌های نبوی هم‌خوانی ندارد و بلکه فرهنگ اسلامی از آن تبری جسته و به مقابله با آن برخاسته است.

در همین زمینه وی به بررسی مفهوم اسلام و معیار مسلمانی، ملاک ایمان، تفاوت میان ایمان و اسلام، نسبت بین عمل و ایمان، مفهوم کفر و موجبات آن، و شرک و اقسام آن پرداخته است و انکار توحید و رسالت پیامبر، انکار یکی از ضروریات دین مانند نماز، روزه، جهاد، حج و...، انکار ضروریات مذهب و ارتکاب گناهان کبیره را عامل تقویت کفر دانسته است. در بخش دیگری از کتاب، نویسنده، پس از تبیین مفهوم تکفیر و پیشینه تاریخی آن، بیان می‌کند که در زمان حیات پیامبر اسلام(ص) این مسئله رایج نبوده و خود آن حضرت به کسی یا گروهی نسبت کفر نداده است و این مطلب پس از وفات آن حضرت رواج یافت. مهم‌ترین هدف و انگیزه تکفیر رسیدن به قدرت و منافع شخصی و سیاسی بوده است. وی تکفیر و تکفیرگرایی را عامل اصلی رواج انحرافات فکری و اجتماعی و ایجاد ظلم و فساد و محروم شدن عده‌ای از مسلمانان از حقوق اجتماعی می‌داند. بحث ارتداد و تکفیر در زمان خلافت امام علی(ع) و هم‌زمان با مخالفت‌های گسترده گروه‌های مختلف با شیوه حکومت‌داری ایشان رونق یافت. از نظر نویسنده، علت اکثر نزاع‌های بین مسلمانان نه آموزه‌های مذهبی بلکه مسائل اجتماعی و تعصب‌های مذهبی است؛ زیرا آموزه‌های عموم مذاهب اسلامی بر خلاف مشی برخی از پیروانشان — که به آتش نزاع‌های مذهبی و گسترش تکفیر در بین مسلمانان دامن می‌زنند — مسلمانان را به اتحاد و همدلی و رفع اختلافات فرامی‌خوانند. در بخش بعدی کتاب، نویسنده به شناسایی جریان‌های فکری و عوامل ایجاد تکفیرگرایی در جهان اسلام می‌پردازد و خوارج را نخستین گروهی می‌داند که اندیشه تکفیر و تکفیرگرایی را در اسلام رواج دادند. پس از آن، تابعان فکری خوارج مانند اهل حدیث، سلفی‌ها و بالاخره وهابیان به رهبری محمد بن عبدالوهاب عوامل اصلی گسترش فکر تکفیر در جهان اسلام قلمداد شده‌اند. نویسنده تکفیر را از دیدگاه فقه مذاهب مختلف اسلامی، اعم از شیعه و سنی، مورد بحث و بررسی قرار داده و معتقد است که بر اساس دیدگاه تمامی مذاهب اسلامی هر کسی که به توحید و اصول دین اسلام اعتقاد زبانی داشته باشد مسلمان و خون او محترم است و نمی‌توان با ادله ظاهری و غیر علمی کسی را مرتد و کافر شمرد و بر اساس آن به قتل او اقدام نمود.

وی همچنین ادله عدم جواز تکفیر افراد مسلمان را از قرآن کریم، روایات و سنت نبوی، سیره پیامبر اسلام و روایات و سیره ائمه معصومان(ع) ذکر می‌کند و به نقد تفکرات محمد بن عبدالوهاب و پیروان افراطی وی می‌پردازد که گروهی از مسلمانان به‌ویژه شیعیان را به سبب برخی از عقاید مذهبی و مراسم دینی مانند زیارت و عزاداری و توسل به اهل بیت(ع) مشرک و کافر می‌خوانند و ریختن خونشان را مباح می‌شمرند. نویسنده همچنین به شباهت‌های وهابیان با خوارج صدر اسلام اشاره کرده و دیدگاه‌های سایر مذاهب و علمای اسلامی را در نقد افکار و رفتار تکفیرگرای وهابیان منعکس کرده است و این گروه را مطرود کلیه مذاهب اسلامی اعم از شیعه و اهل سنت خوانده است.



تأملی بر مسأله‌ی وحدت اسلامی از دیرباز تا دیروز با تکیه بر جنبش اتحاد اسلام

محمدحسین اردوش، تهران: مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، معاونت فرهنگی، چاپ اول، ۱۳۸۴، ۷۰۰ صفحه، وزیری.

وحدت اسلامی در سده سیزدهم هجری / نوزدهم میلادی، در قالبی که به «اتحاد اسلام» یا «پان‌اسلامیسم» مشهور است، طرح گردید. جنبش اتحاد اسلام با تعاریفی که از وحدت اسلامی مطرح است، شباهت‌ها و تفاوت‌هایی دارد. پرسش اصلی در این پژوهش، چگونگی

طرح نظریه وحدت اسلامی با خصیصه‌های ویژه این جنبش در این دوران و نتایج مترتب بر آن است. فرضیه اصلی این پژوهش، آن است که وحدت اسلامی در این دوران، جنبشی وحدت‌طلبانه، اصلاح‌گرا و استعمارستیز است و مهم‌ترین عامل ظهور آن نیز نیاز اسلام به وحدت در برابر جهان جدید است. نویسنده در این اثر کوشیده با استنادات پژوهشگرانه، تألیفی از گزیده منابع و مآخذ و تحقیقات معتبر، همراه با نتیجه‌گیری‌ها و تحلیل‌ها و بررسی‌های علمی خود ارائه دهد.

کتاب در سه بخش کلی سامان یافته است. نویسنده در بخش نخست کتاب، به بررسی و تحلیل ناهمسازی‌ها و تفرقه‌های مسلمانان و نیز تلاش‌هایی که برای وحدت و همسازی در جهان اسلام از آغاز تا قرن سیزدهم قمری صورت گرفته است می‌پردازد. در این بخش، دوران خلفای راشدین، امویان، عباسیان، صفویه و عثمانی مورد بررسی قرار گرفته است. بخش دوم کتاب به بررسی مسئله وحدت اسلامی در ایران در عصر قاجار و امپراتوری عثمانی اختصاص دارد. نویسنده در این بخش می‌کوشد پس‌زمینه‌ها و زمینه‌های مطرح‌شدن مسئله وحدت اسلامی در این عصر، و رویدادهایی که در این مسیر مؤثر بوده‌اند را واکاوی کند. بخش سوم که تقریباً نیمی از حجم کتاب را دربرگرفته است، به بررسی جنبش اتحاد اسلام یا همان پان‌اسلامیسم، عناصر و مؤلفه‌های این جنبش، اقدامات و اندیشه‌های مطرح‌شده در این باره، نقش سید جمال در آن، و مواضع و دیدگاه‌های شخصیت‌هایی مانند محمد عاکف ارسوی، ایرج افشار، محمد اقبال لاهوری، محمدرضا حکیمی، امام خمینی، شهید مطهری، عبدالحسین زرین‌کوب، علی شریعتی، امیرشکیب ارسلان و... درباره سید جمال‌الدین اسدآبادی اختصاص دارد.

تعدد مذاهب از دیدگاه فقها و اندیشمندان

سید جلال میرآقایی، تهران: مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، معاونت فرهنگی، چاپ اول، ۱۳۸۶، ۳۴۲ صفحه، وزیری.

این کتاب که دارای یک مقدمه و پنج فصل است در حقیقت مجموعه‌ای است از فتاوای علما و صاحب‌نظران فقهی مذاهب گوناگون اسلامی در خصوص این سؤال که «اطلاق امت اسلامی بر اتباع مذاهب دیگر اسلامی اعم از شیعه، فرق چهارگانه اهل سنت، زیدیه، ظاهریه، اباضیه و دیگران که اصول دین مبین را معتقدند چیست؟ و آیا تکفیر فرق مزبور جایز است یا خیر؟ و



اصولاً حدود تکفیر در عصر حاضر چگونه است؟». این سؤال را هشت نفر از علمای شیعه، سیزده نفر از علمای اهل سنت، سه نفر از علمای زیدیه و یک نفر از علمای اباضیه پاسخ گفته‌اند. این علما در پاسخ به سؤال مذکور، بالاجماع فرق اسلامی را از امت اسلامی دانسته و تکفیر آنان را در هیچ شرایطی جایز ندانسته‌اند.

نویسنده در مقدمه، پس از اشاره به مقام والا و برجسته علمایی که مورد پرسش قرار گرفته‌اند، یادآور می‌شود که فتاوی‌گردآوری شده از سر مصلحت‌اندیشی و ملاحظات سیاسی و تحت تأثیر منافع زودگذر صادر نشده است، هرچند که زمینه فتوا در شرایط اجتماعی - سیاسی فراهم می‌شود.

فصل اول: تحت عنوان درآمدی بر تقریب مذاهب اسلامی. شامل دو مقاله مذاهب اسلامی از اختلاف تا ائتلاف نوشته آیت‌الله محمدعلی تسخیری، و پیش‌نویس سند تأسیسی جمعیت وحدت و تقریب نوشته علامه محمد مهدی شمس‌الدین. فصل دوم: بیانیه‌های گروهی علما و اندیشمندان مسلمان پیرامون تعدد مذاهب، شامل بخش‌های ذیل: استراتژی مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، پیش‌نویس منشور وحدت اسلامی، متن بیانیه‌کنفرانس بین‌المللی حقیقت اسلام و نقش آن در جامعه معاصر، مجمع علما و اندیشمندان مسلمان، اولین کنفرانس بین‌المللی مذاهب اسلامی و چالش‌های معاصر، برنامه ده‌ساله رویارویی با چالش‌های امت اسلامی در قرن بیست و یکم، و متن قطعنامه شماره ۳۴/۲۸ وزرای خارجه کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی.

فصل سوم: فتاوی‌فقهی مذاهب اسلامی پیرامون ملاک‌های مسلمانی و شرایط افتاء. شامل فتاوی‌فقهی عظام و مراجع شیعه پیرامون ملاک‌های اسلام و شرایط فتوا که برخی از آنان عبارت‌اند از: آیت‌الله خامنه‌ای، آیت‌الله سیستانی، آیت‌الله فاضل لنکرانی، آیت‌الله محمدعلی تسخیری و...؛ فتاوی‌علمای اهل سنت درباره ملاک‌های مسلمان بودن و شرایط فتوا دادن که برخی از آنان عبارت‌اند از: شیخ محمود شلتوت، شیخ جادالحق علی جادالحق، دکتر شیخ محمد سید طنطاوی، دکتر شیخ یوسف قرضاوی، شیخ احمد کفتارو، فتوای شورای عالی امور دینی ترکیه؛ فتاوی‌علمای زیدیه درباره ملاک‌های مسلمانی و شرایط افتاء، مانند شیخ ابراهیم بن محمد الوزیر، شیخ محمد بن محمد بن اسماعیل المنصور، شیخ حمود بن عباس بن عبدالله المؤید، شیخ احمد بن حمد خلیلی - مفتی کل سلطنت‌نشینی عمان و اباضیه جهان. فصل چهارم: پاسخ به

کج‌اندیشان. این فصل شامل دو بخش است: پاسخ آیت‌الله مکارم شیرازی به فتوای ۳۸ تن از علمای وهابی مبنی بر تکفیر شیعیان و جواز قتل آنان، و متن نامه آیت‌الله تسخیری به جمعی از علما و اندیشمندان جهان اسلام جهت نظرخواهی در خصوص فتوای مذکور و پاسخ علمای جهان اسلام به نامه ایشان و محکوم‌کردن فتوای تکفیری عبدالله الجبرین. فصل پنجم: پیوست‌ها. شامل متن منشور مکه معظمه، و بیانیه جمعی از فضلاء حوزه علمیه قم دربارهٔ اوضاع جاری عراق و مسائل منطقه. یادآور می‌گردد که کتاب حاضر ترجمه فارسی کتاب *التعددية المذهبية في الاسلام و آراء العلماء فيها* همراه با برخی بیانیه‌ها، اسناد و مقالات است.



تقریب مذاهب؛ از نظر تا عمل: گفتارها و نوشتارهایی از آیت‌الله آصف محسنی

محمد آصف محسنی، قم: نشر ادیان، چاپ اول، ۱۳۸۶، ۱۲۶ صفحه، رقعی.

در میان راه‌های فراوان تثبیت و ترویج ذهنیت تقریب در میان مسلمانان، یکی از موفق‌ترین شیوه‌ها نشان دادن عملی بودن و نتیجه‌بخش بودن گفتارها و رفتارهای مسالمت‌جویانه و تقریب‌گرایانه است. جناب آصف محسنی، از رهبران جهادی شیعیان افغانستان، یکی از نمادهای برجسته این تقریب عملی و میدانی

است. چالش جدی و مستمر ایشان با واقعیت‌های زمانه، وی را واداشته تا در زمینه مبانی تقریب در میراث اسلامی و شیعی نیز تحقیقات گسترده و پرباری داشته باشد. اثر یادشده محصول همت و تلاش جمعی از علاقه‌مندان به جناب آصف محسنی و دیدگاه‌های تقریبی ایشان و حاصل گفت‌وگویی است که مجله طلوع و فصل‌نامه هفت آسمان با ایشان در خصوص مبانی نظری تقریب مذاهب صورت داده‌اند. عناوین مطالب کتاب از این قرار است: زندگی‌نامه خودنوشت، تألیفات، سفرها، تعامل اهل سنت و شیعه، ضرورت‌ها و پیامدها، شیعه و اهل سنت، مشترکات و اختلافات، ریشه

تعدد مذاهب در اسلام، موارد اتفاق نظر شیعه و سنی (در عقاید، در فروع)، موارد اختلاف، نظر ثانی بر موارد نه‌گانه مورد اختلاف، اختلاف در فروع فقہی، قضاوت، راه اساسی اتحاد، وحدت اسلامی و تقریب مذاهب، مبانی و مبادی نظری تعامل بین مذاهب و فرق، استراتژی و عوامل تقریب مذاهب اسلامی، تعریف تقریب بین پیروان مذاهب اسلامی، منشأ اختلافات مذهبی عادی و طبیعی است، موانع تقریب، عوامل تقریب، و چرا تقریب تاکنون پیشرفت چشم‌گیری نداشته است. آصف محسنی در پاسخ‌های خود بر این نکته تأکید می‌کند که راز موفقیت و محبوبیت او در میان اهل سنت افغانستان دیدگاه‌های تقریبی و حسن معاشرت او با صاحبان دیگر مذاهب است و بر آن است که تحمل و مدارا و بی‌اعتنایی به برخی از چالش‌های تاریخی و فراموشی آن موجب وحدت مسلمانان خواهد شد و فایده این وحدت از آن مجموعه امت اسلامی است. در پایان کتاب نیز فهرست آیات، فهرست احادیث، فهرست اعلام، فهرست کتاب‌ها و فهرست مکان‌ها ذکر شده است.

دستور الوحدة الثقافية بين المسلمين



محمد غزالی، قاهره: دار الشروق، چاپ اول، ۱۹۹۷ م، ۱۹۱ صفحه، وزیری.

این کتاب توضیح و تحلیل دستورهای بیست‌گانه حسن البناء، رهبر اخوان المسلمین مصر، برای ایجاد تفاهم فرهنگی بین پیروان مذاهب گوناگون اسلامی است. هدف نویسنده، مستندسازی اصول مزبور بر اساس تجربیات تبلیغی چهل ساله خود و ارائه مشترکات پیروان این مذاهب بوده است.

وی با استناد به آیات و روایات و آثار حسن البناء، سرفصل‌های ذیل را تبیین

نموده است: کامل بودن اسلام و پاسخگویی آن به تمام نیازهای انسان، توأم بودن کتاب و سنت با یکدیگر، پایه‌گذاری اسلام بر واقعیات و نه اوهام، رابطه بین نص و

مصلحت، اختلافات فقهی و تعدد مذاهب، ارزش علمی اخبار آحاد، اجتهاد فقهی، تعصبات مذهبی، تقلید و اجتهاد، معنای سلفی‌گری و مذاهب فقهی و سلطه دولت‌ها، اختلافات موروثی و ارزش و آثار آن، مفهوم حب و بغض برای خدا و معنای سنت و ولایت، زیارت قبور و ساخت مسجد، توسل، یکی‌نبودن عادات مسلمانان با تعالیم اسلام، انحرافات روحی و جسمی، سطح فرهنگی مسلمانان، و محدوده اسلام و تکفیر.

الرواة المشتركون بين الشيعة والسنة (جلد ۱-۲)



حسین عزیزی، پرویز رستگار و یوسف بیات، ترجمه به عربی عبدالامیر الوردی و...، تهران: مجمع جهانی تقریب بین مذاهب اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۸، ۵۵۱ + ۵۱۶ صفحه، وزیری.

تکیه بر وجود روایات مشترک در حوزه‌های مختلف فقهی و کلامی و تفسیری از جمله روش‌هایی است که می‌تواند موجبات هم‌دلی مسلمانان و تقریب مذاهب را فراهم سازد. این مهم یکی از محورهای مهم پژوهشی در مجمع جهانی تقریب به شمار می‌رود و اثر حاضر نیز تحقیقی در همین زمینه است. معرفی راویان

مشترک از شیعه و اهل سنت و بیان گوشه‌هایی از زندگانی و شخصیت علمی و اخلاقی آنان موضوع این اثر است. در این اثر به ترتیب حروف الفبا به شرح احوال برخی از راویان احادیث معصومان(ع) و بیان طبقه حدیثی، نسب، لقب، خاندان و قوم و قبیله آنان پرداخته شده است. هدف از گردآوری اسامی این راویان و معرفی آنان که برخی از آنان شیعه و برخی دیگر از اهل سنت هستند اما در یک سلسله سند از احادیث مختلف جای گرفته‌اند، انعکاس تعامل و اشتراک فکری راویان و دانشمندان اسلامی شیعه و سنی در زمان‌های گذشته و نزدیک به عصر حیات ائمه معصوم(ع) و حتی در زمان حیات آنان است. پس از ذکر اسم یک راوی، کنیه، نسب، لقب و طبقه حدیثی او مشخص و سپس شرحی از زندگانی او بیان شده است. آنگاه دیدگاه رجالیان

بزرگ در مورد جایگاه حدیثی و نقل حدیث توسط راوی مذکور بیان شده و موثق یا غیرموثق بودن او با توجه به این دیدگاه‌ها بیان گردیده است. منبع استخراج این اسامی، منابع مهم روایی شیعی و اهل سنت بوده که آدرس این منابع نیز در پاورقی کتاب آمده است.

از نظر نویسندگان، راویانی که اسامی و زندگی‌نامه آنان در این دو مجلد ثبت شده است مورد اعتماد اهل سنت و شیعه هستند و رجالیان شیعه و اهل سنت آنان را راویانی ثقه دانسته و به روایات نقل شده توسط آنان اطمینان دارند. کتب معتبر روایی شیعه مانند کتب اربعه (کافی، تهذیب، استبصار و من لایحضره الفقیه) و صحاح سته اهل سنت روایات متعددی را از این افراد نقل کرده‌اند که این مسئله حاکی از عمق ارتباط راویان شیعه و اهل سنت دارد. از نظر نگارندگان، این نوع تعامل علمی و فکری در عصر کنونی نیز باید ادامه یابد و اختلافات فقهی و اعتقادی نباید مانع هم‌فکری و هم‌دلی علمای شیعه و اهل سنت شود.

رویکردی دینی به مسأله وحدت و هم‌گرایی

محمد منصورنژاد، تهران: معاونت فرهنگی مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۸، ۲۰۰ صفحه، وزیری.

کتاب حاضر در بردارنده مقالات و نوشتارهای مختلف مؤلف با رویکردی هم‌گرایانه و وحدت‌جویانه است که به مناسبت‌های مختلف نوشته شده‌اند. فصل اول تحت عنوان «وحدت در سنت و سیره معصومین(ع)» مشتمل بر سه بحث: وحدت و مبعث، رفتار پیامبر(ص) با پیروان ادیان و زمینه‌های انسجام مذهبی در صحیفه سجادیه است. نویسنده در مقاله اخیر



ظرفیت نصوص معتبری چون صحیفه سجادیه را برای تقویت انسجام مذهبی تبیین می‌کند. در فصل دوم، تحت عنوان «دین و وحدت ملی، فرهنگ دینی و انسجام

اسلامی»، ظرفیت‌های فرهنگ دینی برای ایجاد انسجام ملی مورد توجه و بررسی قرار گرفته است و در مقاله بررسی ریشه‌های هم‌گرایی بین اهل کتاب با سایر ایرانیان در دفاع مقدس، به‌خوبی نشان داده شده است که دین اسلام در کنار سایر عوامل، در عمل، سبب هم‌گرایی و هم‌دلی همه ایرانیان برای دفاع از مرز و بوم کشورشان گردیده است. در فصل سوم، با عنوان «وحدت از نگاه متفکران شیعی»، اندیشه چهار نفر از مصلحان بزرگ ایرانی و شیعی معاصر درباره وحدت به رشته تحریر درآمده است: سید جمال‌الدین اسدآبادی که آغازگر هم‌دلی جدی سنی و شیعه است و رویکرد هم‌گرایانه او به نحوی از مسال تجدد متأثر است، آیت‌الله العظمی بروجردی که با رویکردی سنتی به وحدت شیعه و سنی عشق می‌ورزید، امام خمینی که هم در نظر به‌جد معتقد به وحدت ایرانیان و وحدت پیروان مذاهب شیعه و سنی بود و هم در عمل در این مسیر گام‌های اساسی برداشت و استاد مطهری، شاگرد برجسته امام خمینی، که هم منادی وحدت ملی و هم مقوم انسجام مذهبی بود. اندیشه این چهار متفکر در سه مقاله «هم‌گرایی شیعه با اهل سنت مقایسه دو رویکرد: سید جمال‌الدین اسدآبادی و آیت‌الله العظمی بروجردی»، «کتاب و عترت از دیدگاه امام خمینی» و «مطهری و رویکردی هم‌گرایانه در مباحث اعتقادی» مورد بحث قرار گرفته است. فصل چهارم با عنوان «وحدت از راه گفت‌وگو و دعوت»، با مقاله زمینه‌های ایجاد وحدت اسلامی از طریق

گفت‌وگوی بین‌تمدنی آغاز می‌شود. مقاله دیگر تحت عنوان اصل گفت‌وگو و دعوت در روابط بین‌الملل از نگاه اسلامی، نگاهی فراتر از جهان اسلام دارد و غیرمسلمانان را نیز بر اساس گفت‌وگو به تقارب و تعامل و نزدیکی می‌خواند.



الشیخ محمود شلتوت؛ قراءة فی تجربة الإصلاح و
الوحدة الإسلامية
حسن سلهب، بیروت: مرکز الحضارة لتنمية الفكر
الاسلامی، چاپ اول، ۲۰۰۸م، ۳۰۴صفحه، رقی.

این کتاب بررسی شخصیت و تفکرات شیخ محمود شلتوت یکی از پایه‌گذاران و فعالان عرصه تقریب بین مذاهب اسلامی است. در این نوشتار سعی شده است در کنار بررسی ابعاد فکری، دینی و علمی شیخ شلتوت، اقدامات وی در زمینه نزدیک کردن مذاهب اسلامی نیز منعکس گردد. نگارنده ابتدا به بحث درباره محیط فرهنگی و سیاسی مصر در عصر زندگی شیخ محمود شلتوت پرداخته و سپس اعمال و اقدامات وی را در زمینه احیای تفسیر قرآن و عقاید اسلامی، تحصیل و تدریس در زمینه‌های علوم دینی، و ایجاد اصلاحات گسترده در دانشگاه الازهر مصر به تصویر کشیده است. در ادامه به تبیین تلاش‌های وی در نزدیک کردن افکار علمای شیعه و اهل سنت و تدوین مجله رساله الاسلام و انتشار افکار تقریبی خویش در این مجله پرداخته است. در بخش دیگر کتاب آرا و موضع‌گیری‌های شیخ محمود شلتوت به‌عنوان ریاست دانشگاه الازهر منعکس شده و دیدگاه‌های وی در مورد اجتهاد، وحدت اسلامی، اسلام و علم، اسلام و انسان، حقوق انسان، دین و زندگی، دین و دولت، مسائل سیاسی و اجتماعی اسلام تشریح شده است. نگارنده ضمن بیان افکار و عقاید شیخ محمود شلتوت، شیوه‌های وی برای نزدیکی مذاهب و فرقه‌های اسلامی را نیز بررسی نموده و برخی از فتاوی‌های وی در زمینه تقریب را بیان کرده است که از آن جمله می‌توان به جواز تعبد بر مذهب شیعه امامیه و عدم کفر آنها و رسمیت بخشیدن به آن اشاره کرد. نگارنده همچنین به دیدگاه‌های وی درباره محدوده علم و دین، اشتراکات دین و علم، ارتباط بین علم و تربیت دینی، شروط کفر، اصالت اسلام، شروط جنگ، مسلمانان و جنگ‌هایی که در عصر کنونی در حال وقوع است، حقوق بشر، حقوق زن، جایگاه عقل در دین و فهم آن، نظام سیاسی و اجتماعی اسلام، استعمار و مسئله قومیت عربی، ابعاد اجتماعی عبادت و امر به معروف و نهی از منکر اشاره نموده و در پایان زندگی‌نامه‌ای اجمالی از شیخ محمود شلتوت ارائه نموده است.

شیعه و سنی غوغای ساختگی، علمای جهان اسلام و تشیع

فتحی شقاقی، ترجمه و مقدمه سید هادی خسروشاهی، تهران: معاونت فرهنگی مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۶، ۱۳۶ صفحه، رقعی.



فتحی شقاقی در سال ۱۹۵۱م در اردوگاه آوارگان فلسطینی در رفح به دنیا آمد. تا اواخر دهه ۱۹۶۰ در غزه ماند ولی بعد برای ادامه تحصیل به قاهره رفت و به تحصیل در رشته پزشکی پرداخت. وی پس از بازگشت به فلسطین به علت کارها و فعالیت‌های سیاسی‌اش مدتی زندانی شد و چندی را در تبعید به سر برد. وی در ۵ آبان ۱۳۷۴/ ۱۹۹۵م توسط صهیونیست‌ها به شهادت رسید. کتاب حاضر یکی از آثار شقاقی است که در آن به موضوع توطئه‌های دشمنان اسلام برای براندازی اسلام و کشورهای مسلمانی چون ایران، فلسطین و لبنان

می‌پردازد. کتاب دارای دو بخش است: بخش اول، استمرار توطئه، شیعه و سنی غوغای ساختگی، و بخش دوم، موضع‌گیری علمای جهان اسلام درباره تشیع. وی انواع سوءاستفاده‌ها، تشکیلات لائیک و سکولار، محاصره‌های اقتصادی و سیاسی علیه ایران، و تجاوز عراق به این کشور به کمک غربی‌ها را بیان می‌کند. شقاقی در کتاب خود به این نتیجه می‌رسد که مزدوران با شکست در تمامی برنامه‌های خویش به روشی جدید دست زده‌اند که در آن تلاش می‌کنند با فتنه‌انگیزی و تفرقه‌افکنی میان دو جناح امت اسلامی - شیعه و سنی - به اهداف خویش دست یابند. در کتاب، آرا و نظرات بسیاری از بزرگان درباره فرقه‌های اسلامی بیان شده است. نگارنده در بخش دوم کتاب نیز نظرات و مواضع علمای اهل سنت و رهبران حرکت‌های اسلامی معاصر را درباره اسلامی بودن مذهب امامیه اثنی‌عشریه بیان می‌کند. در پایان کتاب نیز فهرست احزاب و مراکز فرهنگی، فهرست اعلام، فهرست اماکن، فهرست سندها و عکس‌ها، و فهرست کتاب‌ها و مجلات فراهم آمده است. یادآور می‌گردد که نسخه اصلی کتاب با عنوان *السنة والشیعة ضجة مفتعلة و موسفة* نیز توسط معاونت فرهنگی مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی به چاپ رسیده است.

العلاقة بين السنة و الشيعة

محمد سليم العوا، رباط: دار الزمن، چاپ اول، ۲۰۰۷ م، ۱۰۶ صفحه، جیبی.



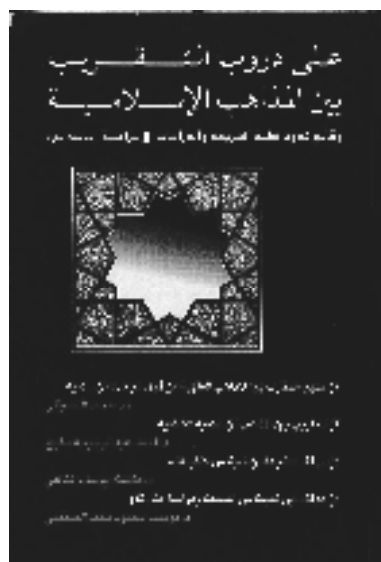
مؤلف کتاب کوشیده است توصیف و تحلیلی جدی از اختلاف بین سنی و شیعه ارائه نماید. عوامل اختلاف میان مسلمانان یکی از پرسش‌های مطرح در این کتاب است که در پاسخ به آن، به دو سنخ از عوامل اختلاف یکی تاریخی و دیگری معاصر، اشاره شده است. مؤلف در بیان عوامل منتهی به اختلاف در شرایط کنونی، به سیاست «تفرقه‌بینداز و حکومت کن» و نمودها و جلوه‌های آن در

عرصه رابطه شیعه و سنی اشاره کرده است. دکتر عوا سخن خود را با ارزشمند خواندن شناخت متقابل شیعه و سنی از یکدیگر، و تعامل آنها با همدیگر آغاز می‌کند و معتقد است این شناخت متقابل جز با کوشش هر یک برای شناخت دیگری و تعامل با آن تحقق نمی‌پذیرد. او بر این اساس میان برقراری تعارف میان شیعه و سنی (شناخت یکدیگر) و تعرف (کوشش یکی از دو طرف برای شناخت دیگری) تفاوت قائل می‌شود و بر این باور است که آبادانی زمین و تحقق خلافت انسان در آن، جز با شناخت متقابل انجام‌پذیر نیست.

دکتر عوا در کتاب خود پیمان می‌بندد در گفتن حق به صراحت و صداقت سخن به میان آورد. وی می‌گوید: «پرداختن به اقوال اتباع فرق و مذاهب و گفت‌وگو با آنان باید در چارچوب آنچه می‌گویند انجام گیرد، و نه بر اساس لوازم سخنانشان به نظر شنونده و یا خواننده؛ یعنی آنچه که مبنای احتجاج در مقابل صاحب اندیشه یا عقیده و یا مذهب قرار می‌گیرد، لفظی است که او اندیشه خود را درون آن قرار داده و بیانگر نظر وی است، نه آنچه بر سخن او ترتب می‌یابد و یا ممکن است در نگاه دیگری بر آن ترتب یابد». بر این اساس وی به قاعده «لازم المذهب لیس بمذهب» اشاره می‌کند و آنچه لازمه مذهب است را جزو مذهب به حساب نمی‌آورد. بنابراین آنچه مردم آن را

به‌عنوان لازمه سخن می‌گیرند و آن را استنباط و یا استنتاج می‌کنند، نباید به صاحب سخن نسبت داده شود. دکتر عوا کتاب خود را در چند محور دنبال می‌کند که مهم‌ترین آنها این محورها هستند: چگونه دچار تفرقه شدیم، مذهب و اختلاف، تفاوت‌های سنی و شیعه. وی در فرازی از کتاب خود می‌گوید: «آنچه ما و برادران ما از شیعه امامیه را کنار هم جمع می‌کند، ایمان به خدای تعالی، پیامبری محمد(ص)، تمام آنچه او از طرف خداوند متعال نازل کرده است، قرآن به‌عنوان کتاب نازل‌شده از سوی خداوند، و سرانجام پای‌بندی به احکام عملی همچون نماز، روزه، زکوة و حج و... است». از دیدگاه وی تقریب باید میان اتباع مذاهب شکل گیرد و نه میان خود مذاهب.

علی دروب التقریب بین المذاهب الاسلامیة و نائع ندوه کلیة الشریعة و الدراسات الاسلامیة (جامعة قطر)



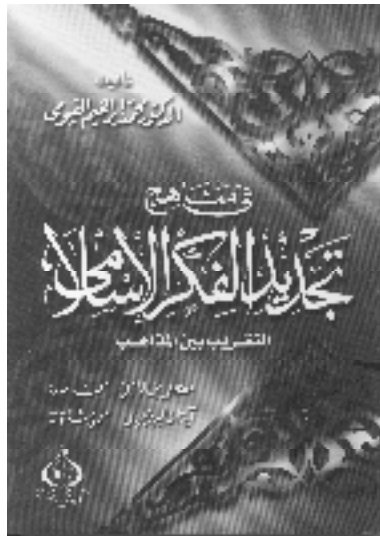
گروه نویسندگان، بیروت: دارالتقریب بین المذاهب الاسلامیة، چاپ اول، ۱۴۱۵ق، ۱۵۶صفحه، رقعی.

کتاب مجموعه مقالاتی در مورد راهکارهای تقریب بین مذاهب اسلامی از نظر مباحث فقهی، کلامی و قرآنی است. در این پژوهش چهار مقاله در زمینه ضرورت نزدیک‌شدن مذاهب فقهی اسلامی برای رسیدن به وحدت اسلامی، مباحث اعتقادی شیعه و اهل سنت، موضع شیعه امامیه در مورد قرآن کریم و موضع‌گیری ابن‌تیمیه درباره شیعه مطرح شده و دیدگاه‌های شیعه در مورد توحید، امامت و معاد تبیین گردیده و

اتهامات وارده بر شیعه پاسخ داده شده است. محمد الدسوقی نویسنده مقاله اول تحت عنوان «منهج التقارب بين المذاهب الفقهية من أجل الوحدة الاسلامية»، ابتدا به فراز و نشیب‌های مذاهب فقهی اسلامی و سرگذشت علم فقه در بلاد اسلامی پرداخته و تغییراتی را که فقه از زمان صحابه و تابعان تا زمان حاضر به خود دیده و مذاهب فقهی

گونگون از آن منشعب شده است را مورد بحث و بررسی قرار داده است. آنگاه به وجود برخی از تعصبات مذهبی در مسائل فقهی و آثار منفی این قبیل تعصبات بیجا در جوامع اسلامی پرداخته و تعصب را مانع بزرگ آزادی فکری و رشد علمی دانسته است. آنگاه به مفهوم تقریب بین مذاهب اسلامی و راهکارهای تحقق آن بین مذاهب فقهی اسلامی اشاره کرده و اختلاف و درگیری را عامل ضعف جهان اسلام و عقب ماندگی مسلمانان دانسته است. در مقاله بعدی تحت عنوان «التقريب بين المذاهب الاسلامية الكلامية»، محمد عبدالرحيم السايح درباره راهکارهای تقریب بین مذاهب اسلامی در مباحث اصول دین صحبت کرده و امکان رسیدن به وحدت عقیدتی را بر اساس آموزه‌های قرآن و سنت و عقل مورد تجزیه و تحلیل کلامی قرار داده است. «موقف الشيعة الامامية من كتاب الله» عنوان مقاله بعدی است که در آن عائشه یوسف المناعی تهمت تحریف قرآن به تشیع را نقد کرده و دلایل عدم تحریف قرآن را از منظری قرآنی و روایی و سیره علمای شیعه منعکس کرده است. در این زمینه نگارنده سخنانی از علمای بزرگ شیعه در مورد سلامت قرآن از تحریف نقل کرده و ادعای تحریف و نسبت دادن آن به شیعه را بی اساس دانسته است.

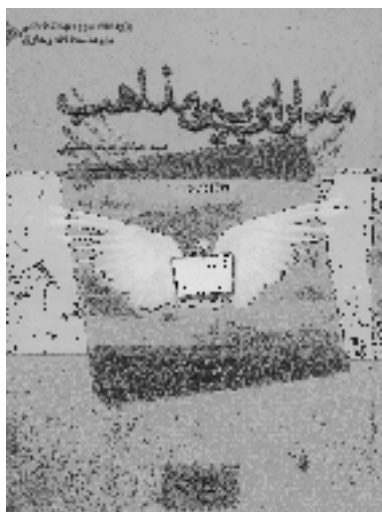
در مقاله پایانی تحت عنوان «موقف بن تيميه من الشيعة دراسة مقارنة» تألیف یوسف محمود محمد الصديقي دیدگاه‌های افراطی ابن تیمیه در مورد شیعه از منظر



صاحب نظران شیعه و اهل سنت مورد مقایسه قرار گرفته و تفسیری که شیعه از توحید، امامت و معاد ارائه می‌دهد با رویکردی منصفانه منعکس شده و اتهامات ابن تیمیه به شیعه در این زمینه‌ها نقد شده است.

فی مناهج تجديد الفكر الاسلامی (التقريب بين المذاهب): محمد عبده، مصطفى عبدالرزاق، آية الله البروجردی، محمود شلتوت
محمد ابراهيم الفيومي، قاهره: دار الفكر العربي، چاپ اول، ۲۰۰۱م/۱۴۲۲هـ، ۱۷۵ صفحه، وزیری.

مؤلف ابتدا تاریخچه تجدید اندیشه اسلامی در دوران معاصر را بررسی کرده و سپس زندگی و فعالیت‌های چند تن از شخصیت‌های مشهور تجدیدگرا را معرفی نموده است. کتاب دارای یک مقدمه و دو باب و هر باب دارای دو فصل است. مقدمه به بررسی روش‌های جدید نوگرایی در دوران معاصر اختصاص یافته است. در فصل اول باب اول، زندگی و شخصیت محمد عبده و تأثیر سید جمال‌الدین افغانی [اسدآبادی] در زندگی و فعالیت‌های اصلاحی او بیان گردیده و در فصل دوم این باب، به زندگی و شخصیت مصطفی عبدالرزاق و فعالیت‌های او در مصر و فرانسه و ارتباطش با سید جمال‌الدین پرداخته شده است. مؤلف باب دوم را با گزارش سفر خود به‌عنوان نماینده مجمع البحوث الاسلامیه برای شرکت در کنگره تقریب مذاهب اسلامی در ایران آغاز کرده و سپس مطالبی را درباره انتشار مجله رساله الاسلام و فعالیت‌های بنیان‌گذاران مجمع تقریب مذاهب اسلامی بیان کرده است. آنگاه در فصل اول باب دوم، به زندگی، شخصیت و فعالیت‌های آیت‌الله بروجردی و نماینده وی مرحوم محمدتقی قمی پرداخته و تفاوت‌های اندیشه مرحوم آیت‌الله بروجردی و امام خمینی را از زبان شخصیت‌های ایرانی بیان نموده است. مؤلف در فصل دوم باب دوم، به بیان زندگی‌نامه و فعالیت‌های شیخ شلتوت مفتی الازهر مصر و مجاهدت‌های وی در راه تقریب بین مذاهب اسلامی پرداخته است.



مدارای بین مذاهب: فقه استدلالی و نظری

سید صادق سیدحسینی، قم: بوستان کتاب قم، چاپ اول، ۱۳۸۳، ۶۶۰ صفحه، وزیری.

با توجه به اینکه مدارا و یا عدم مدارا تأثیر بسیاری در سرنوشت فردی و اجتماعی انسان‌ها دارد، غفلت از مطالعه فقهی مدارا با طرفداران مذاهب اسلامی، رها کردن موضوعی مهم به حال خود و مجال دادن به وضعیت‌های نابهنجار در عرصه «تعامل جوامع اسلامی» است. نویسنده در پیشگفتار این اثر با بررسی تاریخچه بحث

مدارای بین مذاهب، از سه دوران تعصب، احتیاط و تفاهم سخن گفته است. سپس به بررسی دقیق موضوع پژوهش پرداخته و یادآور شده است که منظور از مدارا در این پژوهش معنای منفی تسامح، یعنی لابلالی‌گری مذهبی، نیست؛ بلکه منظور معنای مثبت تسامح، یعنی مدارا، است.

این پژوهش در پنج بخش سامان یافته است: بخش اول به جایگاه مدارای بین مذاهب در دو فصل می‌پردازد. در بخش دوم، مبانی مدارا از دیدگاه قرآن تبیین شده و تحلیلی نیز درباره هماهنگی مدارا و جهاد با مخالفان عقیدتی از منظر قرآن ارائه گردیده است. نویسنده در بخش سوم از دیدگاه سنت و سیره خلفا به این موضوع می‌نگرد. بخش چهارم، مدارا را از نگاه پیشوایان مذاهب اسلامی — ائمه شیعه و پیشوایان اهل سنت — بررسی می‌کند. بخش پنجم، دیدگاه دانشمندان اسلامی را در این موضوع مطرح می‌کند. این اثر از این جهت که موضوع «مدارای بین مذاهب» را از بعد فقهی بررسی نموده است اثری نو و بدیع به شمار می‌آید و مطالعه آن افق‌های جدیدی را پیش روی اساتید، محققان و مبلغان محترم خواهد گشود.

مسأله تقریب بین المذاهب الاسلامیه أسس و منطلقات



عبدالله العالیلی (به کوشش)، بیروت: دارالتقریب بین المذاهب الاسلامیه، چاپ دوم، ۱۴۱۷ق، ۲۴۰صفحه، وزیری. (نحو مجتمع اسلامی موحد۱).

این کتاب مجموعه مقالاتی در مورد اصول و مبانی تقریب بین مذاهب اسلامی است که توسط پانزده تن از متفکران مشهور اسلامی از فرقه‌های مختلف نگاشته شده‌اند. ابتدا داستان تقریب و شروع تفکر تقریب بین مذاهب مسلمان از دیدگاه شیخ شلتوت بیان شده، آنگاه مقاله‌ای از محمدحسین آل‌کاشف‌الغطا ارائه شده

که به لزوم نزدیکی مسلمانان به یکدیگر و رفع اختلاف و تعصب دینی و فرقه‌ای

پرداخته است. «الی جماعة التقريب» عنوان مقاله بعدی است که توسط سید محمدصادق صدر نوشته شده و در آن از مجله رساله الاسلام به جهت طرح مباحث مربوط به وحدت و تقریب بین مذاهب تقدیر و به دلیل طرح برخی مسائل اختلافی نیز انتقاد شده است.

در ادامه مباحث و مقالات نیز موضوعاتی مانند وجوب تقریب و وحدت اسلامی با توجه به شرایط کنونی جهان اسلام، مسئله تقریب بین مذاهب اسلامی در گذرگاه تاریخ، دیدگاه‌های شیخ الازهر در مورد وحدت بین مسلمانان، لزوم نزدیکی هرچه بیشتر کشورهای اسلامی، راهکارهای عملی تقریب بین مذاهب اسلامی، علت پیدایش اختلافات عقیدتی و فقهی بین گروه‌ها و فرقه‌های مختلف مسلمانان، مانع نبودن اختلافات فکری و فقهی از رسیدن به وحدت و تقریب بین مذاهب اسلامی، اختلافات شایسته و ناشایسته بین علمای مسلمانان، اصول کلی حاکم بر وحدت اسلامی و زندگی برادرانه مسلمانان در کنار یکدیگر، ارتباط بین وطن و اسلام و محور بودن اسلام برای کشورهای مسلمانان، علم توحید بستر مناسبی برای وحدت اسلامی و تقریب بین مذاهب اسلامی، بررسی برخی از نظریه‌ها و راهکارهای پیشنهادی برای تقریب بین مسلمانان، و نقش جامعه الازهر و شیخ این جامعه در این زمینه مطرح شده و اصول کلی و مهم وحدت و تقریب بین مذاهب اسلامی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.



المعجم الوسيط فيما يخص الوحدة والتقريب (ج ۱-۲)

محمد ساعدی، تهران: مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، معاونت فرهنگی، چاپ اول، ۱۳۸۸، ۵۱۲ + ۴۷۲ صفحه، وزیری.

در این مجموعه سعی شده است تمامی ابعاد مشترک و وحدت‌آفرین بین شیعه و اهل سنت به ترتیب حروف الفبا گردآوری و درباره آنها توضیحاتی ارائه شود. هدف این معجم آن است که اصطلاحات تقریبی و مباحث مبتلا به تقریب را به صورت یک مجموعه مدون گرد آورد و

اطلاعات لازم را در اختیار محققان سنی و شیعه‌ای قرار بدهد که مایل‌اند در عرصه تقریب بین مذاهب اسلامی دست به پژوهش و مطالعه بزنند. به همین جهت، گردآورنده محترم، تعاریف، شروح، مصطلحات، مفاهیم، اعلام و شخصیت‌ها، منابع علمی، مؤسسات، کنگره‌ها، کتاب‌ها و کلیه مباحث علمی‌ای که به نحوی با مسئله تقریب در ارتباط هستند را مطرح کرده و از این نظر معجم نسبتاً جامعی را تهیه نموده است. در جلد اول اصطلاحات و مفاهیم به ترتیب از حرف «الف» تا حرف «فاء» و در مجلد دوم از حرف «فاء» تا حرف «یاء» تنظیم و تبویب شده‌اند. در مواردی که مدخل‌ها به هم شباهت داشته‌اند نگارنده آنها را به مدخل اصلی ارجاع داده و توضیحات مربوط به مدخل فرعی را در مدخل اصلی ارائه نموده است. شخصیت‌های تأثیرگذار در تقریب بین مذاهب اسلامی، برخی از فروع فقهی و فکری مشترک بین مذاهب مختلف اسلامی، مکان‌های مشترک بین مذاهب اسلامی که جنبه وحدت بین مذاهب اسلامی دارند، جماعت‌ها و احزاب مختلف سیاسی مسلمانان، افکار سیاسی و اجتماعی مشترک بین مذاهب و فرقه‌های اسلامی، مشترکات اقتصادی و تجاری مشترک بین فرقه‌های مسلمانان، روابط خارجی و بین‌المللی مذاهب اسلامی، اصول مشترک اعتقادی، اخلاقی و تربیتی مشترک بین مذاهب اسلامی، گفت‌وگوهای مسلمانان و پیمان‌نامه‌ها و قراردادهای بین‌المللی آنان، اسباب وحدت و تفرقه بین مسلمانان جهان، وحدت نظر حقوقی و قضایی کشورهای مسلمانان،

مناسبت‌های مشترک اسلامی، عبادات مشترک مسلمانان و سایر اموری که با وحدت و تقریب بین مذاهب اسلامی تناسب دارند از جمله مهم‌ترین مدخل‌ها و اصطلاحات مطرح‌شده در این موسوعه است.



وحدت اسلامی از دیدگاه قرآن و سنت

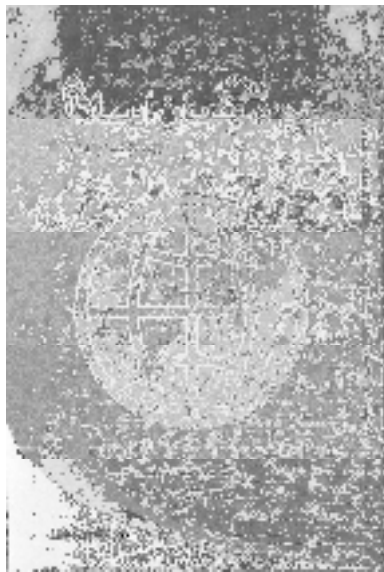
سید محمدباقر حکیم، ترجمه عبدالهادی فقهی‌زاده، تهران: مؤسسه فرهنگی انتشاراتی تبیان، چاپ اول، ۱۳۷۷، ۱۹۹ صفحه، وزیری.

این کتاب با نگاه به تحولات معاصر، موضوع وحدت اسلامی را از منظر قرآن و سنت بررسی نموده است. واقع‌نگری و دردمندی، از ویژگی‌هایی است که در تحلیل‌های کتاب به چشم می‌خورد؛ چنان‌که خواننده خواه ناخواه به پیگیری بیشتر مطالب کشیده می‌شود. استنادات فراوان قرآنی و روایی، نشانه آگاهی عمیق مؤلف محترم از فرهنگ اسلامی و آشنایی گسترده وی با قرآن و سنت اهل بیت(ع) است. نویسنده از عناصر مایه‌دار و مآخذ اصیل تفکر اسلامی بهره فراوان برده است. مهم‌ترین موضوعات کتاب، که از یک مقدمه و دو بخش و فصل‌های متعدد تشکیل شده، عبارت‌اند از: وحدت اسلامی از جنبه فرهنگ و تمدن، اهمیت وحدت اسلامی، ابزارهای ضروری جنبه اسلامی در رویارویی با غرب، انگیزه‌های وحدت اسلامی، زمینه‌های وحدت اسلامی، وحدت اسلامی از دیدگاه قرآن، فرایند وحدت و اختلاف در تاریخ انسان، فرایند وحدت در جامعه اسلامی، ابزارهای تحقق وحدت اسلامی، نتایج وحدت اسلامی، وحدت اسلامی از دیدگاه سنت، وحدت و اولویت‌های دینی، شیوه دستیابی به وحدت اسلامی، فرایند اختلاف و تکثرگرایی، تقریب بین مذاهب اسلامی، اساسی‌ترین هدف تقریب، شناخت علل و اسباب اختلاف، دستیابی به تقریب و راهکارهای تقریب.

وحدت جهان اسلام: چشم‌انداز آینده

یحیی صفوی (زیر نظر)، گروه محققان: علیرضا فرشچی، محمد حسینی‌مقدم، مریم صنیع‌اجلال، مصطفی مهرورزی، سید حمزه صفوی، [به سفارش] موسسه آینده‌پژوهی جهان اسلام، تهران: انتشارات شکیب، چاپ اول، ۱۳۸۷، ۴۰۰ صفحه، رقی.

انگیزه اصلی از تألیف این کتاب که رویکردی نظری و تا حدی کاربردی دارد، فهم، تبیین و تولید محتوا در خصوص وحدت جهان اسلام است. کتاب حاضر از چهار فصل تشکیل شده است. فصل اول به مباحث نظری در خصوص



وحدت جهان اسلام و انواع آن و نیز ریشه‌یابی و شکل‌گیری اختلافات در جهان اسلام اختصاص یافته است. فصل دوم با تبیین قلمرو موضوعی و مفهومی جهان اسلام از رویکردهای مختلف آغاز می‌شود و با بررسی عوامل توانمندساز جهان اسلام برای دستیابی به وحدت پایان می‌یابد. در فصل سوم ضمن بررسی مبانی مفهوم هم‌گرایی، عوامل مؤثر در هم‌گرایی و واگرایی جهان اسلام مورد بررسی قرار گرفته است. و در فصل آخر، با اتکا به مطالعات نظری انجام‌شده در فصل‌های قبلی و نیز دانش آینده‌اندیشی، در چارچوب مدل ادراکی پیشنهادشده، آینده‌های پیش‌روی جهان اسلام کاوش و بررسی شده است. ترویج ادبیات هم‌گرایی و انسجام با تأکید بر موضوع وحدت اسلامی از دیگر رویکردهایی است که تلاش شده است در این کتاب تا حد امکان بسط و توسعه یابد.

برخی از مهم‌ترین عناوین و مطالب مندرج در کتاب عبارت‌اند از: فصل اول: مقدمه نظری وحدت جهان اسلام. وحدت جهان اسلام، امت واحده، مبانی مکتبی و عقلایی وحدت، انواع و ملاک‌های وحدت در نظام بین‌الملل، ریشه اختلاف کشورهای اسلامی، پیشینه تاریخی تفرقه در جهان اسلام. فصل دوم: جهان اسلام: قلمرو موضوعی و مفهومی. رویکرد حقوقی، گونه‌شناسی کشورهای اسلامی بر اساس حقوق اساسی و نظام سیاسی، رویکرد فقهی، مفاهیم دارالاسلام از منظر فقهی، عوامل توانمندساز جهان اسلام برای دستیابی به وحدت، موقعیت جغرافیایی کشورهای اسلامی، جغرافیای انسانی جهان اسلام، موقعیت ژئوپلیتیکی برتر جهان اسلام، موقعیت ژئواستراتژیکی جهان اسلام، ویژگی‌های جمعیتی جهان اسلام، موقعیت ژئوکالچر جهان اسلام. فصل سوم: هم‌گرایی در جهان اسلام. هم‌گرایی، تعریف و مفهوم هم‌گرایی، نظریه‌ها و رهیافت‌های هم‌گرایی، هم‌گرایی از دیدگاه فلسفه سیاسی، کارکردگرایی، نوکارکردگرایی، هم‌گرایی سیاسی، هم‌گرایی اقتصادی، هم‌گرایی اجتماعی، فدرالیسم، فراملی‌گرایی، رهیافت ارتباطات، هم‌گرایی بر مبنای اجتماع امنیتی و هویت مشترک، عوامل مؤثر در ایجاد هم‌گرایی، عوامل مؤثر در ایجاد واگرایی، عوامل مقوم هم‌گرایی، قانون‌های هم‌گرایی و واگرایی در جهان اسلام. فصل چهارم: آینده‌های هم‌گرایی جهان اسلام. اهمیت مطالعه آینده در اسلام، چشم‌انداز آینده‌های جهان اسلام، ارائه مدل مفهومی و راهبردی، آینده هم‌گرایی اقتصادی، آینده هم‌گرایی فرهنگی، آینده هم‌گرایی

سیاسی، آینده هم‌گرایی امنیتی. در پایان کتاب چند ضمیمه شامل: بیانات رهبر معظم انقلاب در مراسم گشایش هشتمین اجلاس سران کشورهای اسلامی، پیش‌نویس منشور وحدت اسلامی، و اطلاعات پایه کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی فراهم آمده است.

الوحدة الإسلامية في الأحاديث المشتركة بين السنة و الشيعة

سید شهاب‌الدین حسینی، تهران: مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، چاپ اول، ۲۰۰۶م، ۲۰۶ صفحه، وزیری.



کتاب از یک مقدمه طولانی و هفت باب تشکیل شده است. در مقدمه، محورهای وحدت اسلامی شامل قرآن، سنت پیامبر، مرجعیت علمی و تفسیری اهل بیت (ع) ذکر شده است و سپس ضمن پاسخ‌گویی به چند سؤال، نکات هفت‌گانه‌ای که تقریبیان باید به آن توجه داشته باشند بیان شده است. مؤلف باب اول را دو قسم نموده و در قسم اول طی شش فصل به بحث از ضرورت وحدت پرداخته و در قسم دوم طی چهار فصل از ضرورت پرهیز از تفرقه سخن گفته است و در هر فصل ابتدا احادیث اهل سنت و سپس احادیث شیعه را آورده است.

در باب دوم که با دقت زیادی از مجامع حدیثی گلچین شده، عناصر ارزشمندی که سبب قوام و ثبات وحدت هستند در پانزده فصل بیان شده است که عناوینی همچون مسلمان و حرمت او، نطق به شهادتین، اخوت اسلامی و ضرورت اهتمام به امور مسلمانان از آن جمله‌اند. عوامل تخریب وحدت اسلامی در باب سوم و در نه فصل بیان شده‌اند که سخن‌چینی، تعصب کور، تفاخر، خصومت، سب مسلم و خبیث طینت در زمره این عوامل شمرده شده‌اند. ارتباط مسلمانان با یکدیگر و تجسم عینی وحدت در جوامع مختلف اسلامی در باب چهارم و در پنج فصل بیان گردیده است. در

باب پنجم، آثار وحدت و تفرقه در ده فصل بیان گردیده و احادیث مختلفی در این مورد ذکر شده است. در باب ششم و طی سه فصل، مفهوم تقیه با توجه به روایات مشترک توضیح داده شده و دلایل و حدود آن بیان گردیده است. در آخرین باب کتاب، در شانزده فصل معیارهای الهی وحدت و ویژگی‌های موحدان بیان شده و در پایان کتاب نیز فهرست آیات، احادیث، اعلام و منابع و محتویات کتاب ذکر شده است.

یادآور می‌گردد اثر فوق با این عنوان به فارسی ترجمه شده است: *اتحاد و انسجام اسلامی در احادیث مشترک میان اهل سنت و شیعه*، ترجمه محمد تقدیمی صابری، مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، چاپ اول، ۱۳۸۶، ۲۶۰ صفحه، وزیری.

الوحدة الإسلامية ما لها و ما عليها



محمود حمدی زقزوق، بیروت: دارالتقريب بين المذاهب الاسلاميه، چاپ اول، ۱۴۱۵ق، ۲۳۲ صفحه، وزیری. (نحو مجتمع اسلامی، موحد۲).

این کتاب، مجموعه مقالاتی از برخی اندیشمندان اسلامی درباره راهکارهای وحدت و تقریب مذاهب اسلامی و موانع پیش روی آن است. در این نوشتار ابتدا مقدمه‌ای درباره امت واحده اسلامی و مبانی قرآنی و اسلامی آن ارائه شده و ضرورت وحدت مسلمانان و عدم اختلافات ریشه‌ای آنان با توجه به دستورات قرآن و سنت

مورد تأکید قرار گرفته است. آنگاه مقالاتی از برخی اساتید جامعه الازهر مصر و صاحب‌نظران علمی و دینی دیگر از کشورهای مسلمانان درباره مبانی وحدت اسلامی در آموزه‌های قرآن و سنت ذکر شده است. در این مقالات تبعات اختلاف و تفرقه مسلمانان از جهات مختلف اجتماعی، فرهنگی و عقیدتی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. از نظر این متفکران قرآن و سنت مکرراً از اختلاف و تفرقه نهی کرده،

مرز مسلمانان را به برادری و مهر و محبت و وحدت فراخوانده و ریشه‌ی تعصبات مذهبی و قومی و قبیله‌ای را جهل و سفاهت افراد دانسته‌اند. این اندیشمندان در قسمت‌هایی از این مقالات، اسلام را دین وحدت و یکدلی و مسلمانان را یگانه دانسته‌اند و علت پیدایش اختلاف در عقاید دینی و فروع فقهی را بررسی نموده‌اند. در برخی از مقالات راه‌های رسیدن به وحدت و تفاهم بین مسلمانان و نزدیک‌شدن عقاید و قلوب آنان به یکدیگر مورد بحث و بررسی قرار گرفته و وحدت حول محور فرهنگ و تمدن مشترک اسلامی مورد تأکید قرار گرفته است. همچنین در این مقالات امت واحد اسلامی و فرهنگ واحد اسلامی با یکدیگر مقایسه شده و قومیت‌گرایی نفی شده و همه مسلمانان عضو یک جامعه بزرگ به نام اسلام و جامعه اسلامی خوانده شده‌اند. اخوت و برادری زیر سایه اسلام، مدار و گستره وحدت اسلامی از لحاظ سیاسی، معرفی دعوت‌کنندگان به تفرقه و اختلاف بین مسلمانان، تلاش برای رسیدن به وحدت مذاهب، لزوم برخورد عقلانی و نه عاطفی با مسئله وحدت و تقریب مذاهب اسلامی، و عناصر تشکیل‌دهنده وحدت مسلمانان از دیگر عناوین و موضوعات مطرح‌شده در این مجموعه مقالات هستند.

معرفی نشریات

در پایان جهت استفاده بهینه محققان و پژوهشگران این عرصه به معرفی تعدادی از مجلات و نشریاتی می‌پردازیم که با هدف استحکام بخشیدن به وحدت میان مسلمانان، یافتن راه‌حل برای مشکلات و چالش‌های فراروی جهان اسلام، و به‌ویژه تحقق تقریب مذاهب و وحدت اسلامی به طرح مباحث اندیشه‌ای می‌پردازند:

۱. اندیشه تقریب، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی (۲۳ شماره)؛
۲. پیک تقریب، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی (۱۰۵ شماره)؛
۳. شعور/اتحاد (اردو)، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی (۱۱ شماره)؛
۴. التقریب (انگلیسی)، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی (۶ شماره)؛
۵. ثقافة التقریب (عربی)، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی (۴۰ شماره)؛

۶. رساله التقريب (عربی)، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی (۸۰ شماره)؛
۷. رساله الاسلام (عربی)، دارالتقريب بين المذاهب الاسلاميه قاهره (۵۶ شماره)؛
۸. طلوع، جامعة المصطفى (ص) العالميه (۳۱ شماره)؛
۹. فروغ وحدت، دانشگاه مذاهب اسلامی (۲۰ شماره)؛
۱۰. هفت آسمان، دانشگاه ادیان و مذاهب قم (۴۶ شماره)؛
۱۱. میثاق امین، مؤسسه میثاق امین (۱۳ شماره)؛
۱۲. الحجاج (فرانسه)، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی (۴ شماره)؛
۱۳. سلام (روسی)، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی (۱ شماره).